

Ολοκληρωτισμός και Ιμπεριαλισμός Προληπτικός πόλεμος, αμερικανισμός και αντιαμερικανισμός

Μύθος και πραγματικότητα του αντιαμερικανισμού της αριστεράς

Ο τελευταίος πόλεμος ενάντια στο Ιράκ συνοδεύτηκε από ένα μοναδικό ιδεολογικό φαινόμενο. Έγινε προσπάθεια να φμωθεί το άνευ προηγουμένου κίνημα διαμαρτυρίας που αναπτύχθηκε με αφορμή τον πόλεμο, εξακοντίζοντας εναντίον του την κατηγορία του αντιαμερικανισμού. Και αυτός ο αντιαμερικανισμός, ενόψει νέων πολέμων που διαγράφονται στον ορίζοντα, περιγράφηκε και περιγράφεται πάντοτε σαν κάτι περισσότερο από μια εσφαλμένη πολιτική συμπεριφορά, περιγράφεται σαν μια αρρώστια, σαν ένα σύμπτωμα έλλειψης προσαρμογής στη σύγχρονη εποχή και προσπάθειας να κλείσουμε τα αυτιά μας στους κανόνες της δημοκρατίας. Αυτή η αρρώστια –διαβεβαιώνουν– προσβάλλει τους αντιαμερικανούς της αριστεράς και τους αντιαμερικανούς της δεξιάς και χαρακτηρίζει τις πιο σκοτεινές σελίδες της ευρωπαϊκής ιστορίας, και ως εκ τούτου –συμπεραίνουν– το να κριτικάρει κανείς την Ουάσιγκτον και τον προληπτικό πόλεμο δεν υπόσχεται τίποτε καλό. Θα ήταν εύκολο να απαιτήσει κανείς, επικαλούμενος τον αντιευρωπαϊσμό που αναδύεται από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού και που έχει μια μακρά παράδοση πίσω του. Το συμπέρασμά τους αυτό μας κάνει κυρίως να σκεπτόμαστε ότι, σ' ένα τέτοιο ιδεολογικό και πολιτικό κλίμα, τίποτε δεν θυμίζει πια την τρομοκρατία που εξαπέλυσε η Κου-Κλουξ-Κλαν στο όνομα της υπεράσπισης του «καθαρού αμερικανισμού» ή, ακόμη, του «εκατό τοις εκατό αμερικανισμού», ενάντια στους Μαύρους και σε όσους Λευκούς είναι ένοχοι για την αμφισβήτηση της *white supremacy* (*υπεροχή των λευκών*) (Μακλήν 1994, 4-5, 14). Και ότι το κινήγι μαγισσών του μακαρθισμού, μαγισσών που ήταν ύποπτες για την τροφοδότηση ιδεών ή συναισθημάτων *un-american* (*μη αμερικανικών*), έχει επίσης διαγραφεί από τη μνήμη.

Ας εξετάσουμε όμως το βασικό ερώτημα. Έχει οποιαδήποτε ιστορική βάση η θέση της σύγκλισης, υπό την αντιδημοκρατική της όψη, του αντιαμερικανισμού της αριστεράς και του αντιαμερικανισμού της δεξιάς; Στην πραγματικότητα, ο νεαρός Μαξ περιγράφει τις ΗΠΑ σαν τη «χώρα της πλήρους πολιτικής χειραφέτησης», ή σαν το πιο τέλει παράδειγμα «μοντέρνου Κράτους», που διασφαλίζει την κυριαρχία της αστικής τάξης, χωρίς να απο-

κλείει a priori καμία κοινωνική τάξη από το να καρπωθεί τα πολιτικά δικαιώματα (cf. Losurdo, 1993, κεφ. I §4). Εδώ μπορεί κανείς να σημειώσει μια κάποια επείκεια, μια άφεση αμαρτιών: η διάκριση ως προς το εκλογικό δικαίωμα αντί να μην υπάρχει στις ΗΠΑ, παίζει ίσα-ίσα μια μορφή «φυλετική».

Η στάση του Ένγκελς απέναντι στον φιλοαμερικανισμό παρουσιάζει ακόμα μεγαλύτερη έλλειψη ισορροπίας. Αφού κάνει τη διάκριση ανάμεσα στην «κατάργηση του Κράτους», με την κομμουνιστική έννοια, με τη φεουδαρχική έννοια ή με την αστική έννοια, προσθέτει: «Στις αστικές χώρες, η κατάργηση του Κράτους σημαίνει την ελάττωση της εξουσίας του Κράτους στο επίπεδο της Αμερικής του Βορρά. Εκεί, οι αντιθέσεις των τάξεων εξελίχθηκαν ατελώς, οι συγκρούσεις των τάξεων καμουφλαρίστηκαν κατά περιόδους, χάρη στη μετανάστευση, προς τη Δύση, των προλεταριακών πληθυσμών, που πλεόναζαν. Η παρέμβαση της εξουσίας του Κράτους, μειωμένη στο ελάχιστο στα Ανατολικά, είναι στην πράξη ανύπαρκτη στη Δύση» (Marx-Engels, 1955, VII, 288). Πέρα από την κατάργηση του Κράτους (αλλά μόνο με την αστική έννοια), η Δύση μοιάζει να είναι συνώνυμη με τη διεύρυνση της σφαίρας της ελευθερίας: δεν υπάρχει υπαινιγμός για την τύχη που επιφυλάσσουν στους Ερυθρόδερμους, κατά τον ίδιο τρόπο που τηρείται σιγή ιχθύος σχετικά με τη δουλεία των Νέγρων. Ανάλογος είναι και ο προσανατολισμός της *Καταγωγής της Οικογένειας, της Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους*: οι Ηνωμένες Πολιτείες υποδεικνύονται σαν η χώρα όπου, τουλάχιστον για κάποιες περιόδους της ιστορίας τους και για κάποιες περιοχές των εδαφών τους, ο πολιτικός και στρατιωτικός μηχανισμός αυτονομημένος από την κοινωνία τείνει να μηδενιστεί (Marx-Engels, 1955, XXI, 166).

Βρισκόμαστε στο 1884: αυτή τη στιγμή, οι Μαύροι όχι μόνο στερούνται τα πολιτικά δικαιώματα που κατακτήθηκαν αμέσως μετά τον πόλεμο Βορείων-Νοτίων αλλά εξαναγκάζονται να ζουν σε ένα καθεστώς *απαρτχάιντ* και υπόκεινται σε μια βία η οποία φτάνει ως τις πιο φρικαλέες απάνθρωπες μορφές του λιντσαρίσματος. Στο Νότο των Ηνωμένων Πολιτειών, αν ίσως το Κράτος ήταν ως ένα βαθμό αποδυναμωμένο, η Κου-Κλουξ-Κλαν ήταν άλλο τόσο πιο ισχυρή, έκφραση σίγουρα της αστικής κοινωνίας, αλλά αυτή η τελευταία μπορεί να είναι και από μόνη της ένα πεδίο άσκησης εξουσίας, και μάλιστα μιας βάρβαρης εξουσίας. Την προηγούμενη μόλις χρονιά της δημοσίευσης του βιβλίου του Ένγκελς, το ανώτατο Δικαστήριο είχε κηρύξει αντισυνταγματικό έναν ομοσπονδιακό νόμο, ο οποίος αποσκοπούσε στην απαγόρευση του διαχωρισμού των Νέγρων από τους Λευκούς στους χώρους δουλειάς, ή στις υπηρεσίες (σιδηροδρομικές), που τις διαχειρίζονταν ιδιωτικές εταιρείες, οι οποίες ήταν εξ ορισμού κάτω από την πλήρη ομοσπονδιακή επιρροή.

Είναι προ πάντων σημαντικό να σημειώσουμε εδώ ότι, σχετικά με το πλάνο της διεθνούς πολιτικής, ο Ένγκελς φαίνεται να παριστάνει την ηχώ της ιδεολογίας του *Manifest Destiny*, όπως αυτή προκύπτει από τους πανηγυρισμούς για τον πόλεμο ενάντια στο Μεξικό: χάρη στην ανδρεία των «Αμερικανών εθελοντών» αποσπάσαμε την έσοχη Καλιφόρνια από τους νωθρούς Μεξικανούς, που δεν ήξεραν τι να την κάνουν». Αξιοποιώντας τις γιγάντιες νέες κατακτήσεις, «οι ενεργητικοί Γιάνκις» δίνουν μια νέα ώθηση στην παραγωγή και στην κυκλοφορία του πλούτου, στο «διεθνές εμπόριο», στη διάδοση του «πολιτισμού» (*Zivilisation*) (Marx-Engels, 1955, VI, 273-5). Ένα γεγονός του διαφεύγει από τον Ένγκελς, γεγονός που ωστόσο εκείνη την εποχή καταγγελλόταν έντονα στις Ηνωμένες Πολιτείες από

τους κύκλους των οπαδών της κατάργησης της δουλείας: η αμερικανική επέκταση σήμαινε και την εξάπλωση της δουλείας.

Όσον αφορά την ιστορία του κομμουνιστικού κινήματος, για να πούμε τα πράγματα με το όνομά τους, είναι γνωστή η γοητεία που άσκησαν οι θεωρίες του Τέιλορ και του Φορντ στον Λένιν και τον Γκράμσι. Ο Μπουχάριν, το 1923, πηγαίνει ακόμα πιο μακριά: «Είναι ανάγκη να συνδυάσουμε τον αμερικανισμό με τον μαρξισμό» (στον Figes 2003, 24). Ένα χρόνο αργότερα, ο Στάλιν μοιάζει να αντιμετωπίζει τη χώρα που τέλος πάντων συμμετείχε στην επέμβαση κατά της Σοβιετικής Ένωσης με μια τέτοια συμπάθεια ώστε κάνει έκκληση στα στελέχη των μπολσεβίκων: αν θέλουν πραγματικά να βρισκονται στο ύψος των «αρχών του λενινισμού», θα πρέπει να ξέρουν να αφομοιώνουν «το πρακτικό αμερικανικό πνεύμα». «Αμερικανισμός» και «πρακτικό πνεύμα» καταλήγουν να σημαίνουν όχι μόνο το συγκεκριμένο πνεύμα, αλλά και την έλλειψη ανοχής σε προκαταλήψεις, και σε τελευταία ανάλυση παραπέμπουν στη δημοκρατία. Όπως το ξεκαθαρίζει ο Στάλιν το 1932: Σίγουρα οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι μια καπιταλιστική χώρα. Όμως «οι παραδόσεις στη βιομηχανία και στην παραγωγική πρακτική έχουν κάτι το δημοκρατικό, πράγμα που δεν μπορούμε να το πούμε για τις παλιές καπιταλιστικές χώρες της Ευρώπης, όπου ζει ακόμα το δεσποτικό πνεύμα της φεουδαρχικής αριστοκρατίας» (cf. Losurdo 1997, 81-6).

Με τον τρόπο του, ο Χάιντεγκερ έχει δίκιο όταν μέμφεται τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σοβιετική Ένωση ότι αντιπροσωπεύουν, από μια σκοπιά μεταφυσική, την ίδια αρχή η οποία έγκειται στην απελευθέρωση της τεχνολογίας και στη «μαζικοποίηση του ανθρώπου» (Losurdo 1991α, κεφ. 3 §10). Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι μπολσεβίκοι νιώθουν έντονη έλξη για την Αμερική του *melting pot* και του *self made man*. Αντιθέτως, άλλες απόψεις τις θεωρούν τελείως απεχθείς. Το 1924, η *Correspondance International* (η γαλλική μετάφραση του οργάνου της Κομμουνιστικής Διεθνούς) δημοσιεύει το άρθρο ενός νεαρού Ινδοκινέζου που πήγε στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο οποίος, παρά το θαυμασμό που τρέφει για την αμερικανική επανάσταση, εκδηλώνει τη φρίκη του για την πρακτική του λιντσαρισματος που πλήττει τους Μαύρους στο Νότο:

Τον Νέγρο τον ψήνουν, τον τσουρουκφλίζουν, τον καίνε. Αλλά του αξίζει να πεθάνει κάλλιο δυο φορές παρά μία. Γι' αυτό, στη συνέχεια, τον κρεμάνε. Και για να είμαστε πιο ακριβείς, ό,τι έχει απομείνει από το κουκάρι του υπόκειται σε απαγχονισμό [...] Όταν όλοι χορτάσουν θέαμα, το πτώμα ξεκρεμιέται. Το σχοινί κόβεται σε μικρά κομματάκια και πουλιέται τρία με πέντε δολάρια το κομμάτι.

Και όμως, η αγανάκτηση, που προκαλεί το καθεστώς της *white supremacy*, δεν καταλήγει στην καταδίκη των Ηνωμένων Πολιτειών συνολικά. Ναι, η Κου-Κλουξ-Κλαν εκδηλώνει όλη τη «βιαιότητα του φασισμού», αλλά στο τέλος θα καταλήξει ηττημένη, όχι μόνον από τους Μαύρους, τους Εβραίους και τους καθολικούς (τα θύματα αυτής της βιαιότητας, σε διαφορετικά επίπεδα), αλλά από «όλους τους αξιοπρεπείς Αμερικανούς» (στον Wade 1997, 203-4). Σίγουρα δεν πρόκειται για έναν αντιαμερικανισμό χωρίς διαφοροποιήσεις.

Ένα «λαμπρό Κράτος του μέλλοντος»

Ναι, ο νεαρός Ινδοκινέζος παρομοιάζει την Κου-Κλουξ-Κλαν με το φασισμό. Και για τον ίδιο λόγο, οι ομοιότητες ανάμεσα στα δύο κινήματα δεν περνούν απαρατήρητες ούτε από τους Αμερικανούς, αυτόπτες μάρτυρες των γεγονότων της εποχής. Πολύ συχνά, αυτοί οι άνθρωποι τους άντρες του Νότου των Ηνωμένων Πολιτειών, με τις άσπρες στολές, τους συγκρίνουν, άλλοι με γνώμη θετική και άλλοι με αρνητική, με τα «μαύρα πουκάμισα» των Ιταλών φασιστών και με τα «σκουρόχρωμα πουκάμισα» των Γερμανών. Μια ερευνήτρια των Ηνωμένων Πολιτειών, έχοντας επιστήσει την προσοχή στα κοινά χαρακτηριστικά της Κου-Κλουξ-Κλαν και του κινήματος των Ναζί, πιστεύει ότι μπορεί να καταλήξει στο εξής συμπέρασμα: «Εάν η Μεγάλη Ύφεση δεν είχε πλήξει τη Γερμανία με όση δύναμη την έπληξε στην πραγματικότητα, ο εθνικοσοσιαλισμός θα μπορούσε να είχε αντιμετωπισθεί, όπως αντιμετωπίζεται μερικές φορές η Κου-Κλουξ-Κλαν: σαν ένα ιστορικό αξιοπερίεργο, του οποίου το μέλλον είναι προδιαγεγραμμένο» (MacLean 1994, 184). Δηλαδή, εκείνο που εξηγεί τη χρεοκοπία της Αόρατης Αυτοκρατορίας στις Ηνωμένες Πολιτείες και την άνοδο του Τρίτου Ράιχ στη Γερμανία, πέρα από τη διαφορετική ιδεολογική και πολιτική ιστορία, είναι το διαφορετικό οικονομικό περιεχόμενο. Μπορεί αυτή η διαβεβαίωση να είναι υπερβολική. Όταν όμως, για να αποσοβήσουν τις κριτικές ενάντια στην πολιτική της Ουάσιγκτον, υπενθυμίζουν την ουσιαστική συμβολή των Ηνωμένων Πολιτειών, μαζί με άλλες χώρες (αρχής γενομένης από τη Σοβιετική Ένωση) στην πάλη ενάντια στη Χιτλερική Γερμανία και τους συμμάχους της, λένε ένα μόνο μέρος της αλήθειας. Το άλλο μέρος συνίσταται στον αξιοσημείωτο ρόλο που διαδραμάτισαν τα αντιδραστικά και ρατσιστικά αμερικανικά κινήματα στην παρακίνηση και τροφοδότηση, στη Γερμανία, της αναταραχής, η οποία τελικά κατέληξε στο θρίαμβο του Χίτλερ.

Στη δεκαετία του '20, ανάμεσα στην Κου-Κλουξ-Κλαν και τους γερμανικούς κύκλους της άκρας δεξιάς εδραιώνονται σχέσεις ανταλλαγής και συνεργασίας κάτω από το λάβαρο της φυλετικής διάκρισης ενάντια στους μαύρους και τους Εβραίους. Το 1937 ήδη, ο Ρόζενμπεργκ εκθειάζει τις Ηνωμένες Πολιτείες σαν μια «υπέροχη χώρα του μέλλοντος»: αυτός ο ίδιος είχε την τιμή να διαμορφώσει την ευτυχή «νέα ιδέα ενός φυλετικού Κράτους». Και τώρα δεν απομένει παρά να εφαρμοστεί αυτή η ιδέα στην πράξη, «με νεανική ορμή», με το διωγμό και την απέλαση των «Μαύρων και των Κίτρινων» (Rosenberg 1937, 673). Αρκεί να ρίξει κανείς μια ματιά στη Νομοθεσία, που δημοσιεύθηκε, αμέσως μετά την άνοδο του Τρίτου Ράιχ, για να αντιληφθεί τις αναλογίες της Νομοθεσίας με την κατάσταση που επικρατούσε στο Νότο των Ηνωμένων Πολιτειών: προφανώς στη Γερμανία τη θέση των Αφροαμερικανών παίρνουν σε πρώτη φάση οι Γερμανοί εβραϊκής καταγωγής. Τον Χίτλερ τον απασχολεί η καθαρή διάκριση, ακόμα και σε επίπεδο Δικαιοσύνης, της θέσης των Αρίων σε σχέση με τη θέση των Εβραίων, καθώς επίσης και με τη θέση ενός μικρού αριθμού μιγάδων που ζούσαν στη Γερμανία (στο τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, ομάδες έγχρωμων στρατιωτών που ακολουθούσαν τη γαλλική στρατιά συμμετείχαν στην κατάληψη της χώρας). «Το θέμα των Μαύρων στις Ηνωμένες Πολιτείες» –σύμφωνα με τον Ρόζενμπεργκ πάντοτε– «είναι ο συνδυασμός κρίκος όλων των αποφασιστικής σημασίας θεμάτων». Και από τη στιγμή που η αφηρημένη αρχή της ισότητας καταργήθηκε για τους Μαύ-

ρους, δεν υπάρχει λόγος που να μας αποτρέπει από την εξαγωγή «των αναγκαιών συμπερασμάτων τόσο για τους Κίτρινους όσο και για τους Εβραίους» (Rosenberg 1937, 668-9).

Όλα αυτά δεν πρέπει να μας εκπλήσσουν. Η οικοδόμηση ενός ρατσιστικού Κράτους είναι κεντρικό στοιχείο του προγράμματος των ναζί. Ποια ήταν εκείνη τη στιγμή τα πιθανά μοντέλα; Σίγουρα ο Ρόξενμπεργκ αναφέρεται και στη Νότια Αφρική. Καλό θα είναι να παραμείνει σε «χέρια Βορειοευρωπαίων» και λευκών (χάρη στην ισχύ κατάλληλων «νόμων», όχι μόνο για τους «Ινδιάνους» αλλά και για «τους Μαύρους, τους μιγάδες και τους Εβραίους»), και να συγκροτηθεί ένας «συμπαγής προμαχώνας» ενάντια στον κίνδυνο, που αντιπροσωπεύει η «αφύπνιση των μαύρων» (Rosenberg 1937, 666). Αλλά ο ιδεολόγος του ναζισμού ξέρει, με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο, ότι η νομοθεσία του απαρτχάιντ της Νότιας Αφρικής είναι εμπνευσμένη από το καθεστώς της white supremacy, που τέθηκε σε ισχύ στο Νότο των Ηνωμένων Πολιτειών, μετά την Ανασυγκρότηση (Noer 1978, 406-7, 115, 126). Σε πρώτη φάση λοιπόν στρέφει το βλέμμα του σ' αυτή την πραγματικότητα.

Από άλλη άποψη, υπάρχει κι άλλος ένας λόγος για τον οποίο η υπερ-Ατλαντική Δημοκρατία αποτελεί για το Τρίτο Ράιχ πηγή έμπνευσης. Ο Χίτλερ αποβλέπει όχι σε έναν αποικιοκρατικό επεκτατισμό της φυλής, αλλά περισσότερο στη συγκρότηση μιας ητρωτικής Αυτοκρατορίας με την προσάρτηση και τον εκγερμανισμό των ανατολικών εδαφών που γειτνιάζουν άμεσα με το Τρίτο Ράιχ. Η Γερμανία καλείται να επεκταθεί στην ανατολική Ευρώπη, σαν ένα είδος Φαρ Ουέστ, αντιμετωπίζοντας τους «ιθαγενείς» με τον τρόπο που αντιμετωπίστηκαν οι Ερυθρόδερμοι (Losurdo 1996, 212-6), και χωρίς ποτέ να χάνει από τα μάτια της το αμερικανικό μοντέλο, του οποίου ο Φύρερ εκθειάζει «την ανήκουστη εσωτερική δύναμη» (Hitler 1939, 153-4). Αμέσως μετά την κατάκτηση της Πολωνίας ο Χίτλερ προχωρεί στο διαμελισμό της: ένα κομμάτι της ενσωματώνεται άμεσα στο Μεγάλο Ράιχ (και οι Πολωνοί εκδιώκονται από εκεί), το υπόλοιπο κομμάτι αποτελεί τη «γενική Διοίκηση», στο πλαίσιο της οποίας –δηλώνει ο γενικός διοικητής Χανς Φρανκ– οι Πολωνοί ζουν «υπό περιορισμό»: «υπόκεινται στη γερμανική νομοθεσία» χωρίς να είναι «Γερμανοί πολίτες» (στον Ruge Schumann 1977, 36). Το αμερικανικό μοντέλο ακολουθείται εδώ κατά παραδοσιακό τρόπο: δεν είναι δυνατόν να μη σκεφτούμε τους Ερυθρόδερμους.

Το ρατσιστικό Κράτος μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Γερμανίας

Πρόκειται για ένα μοντέλο που αφήνει βαθιά σημάδια ακόμα και σε επίπεδο κατηγοριών και σε γλωσσικό επίπεδο. Ο όρος Untermensch, που παίζει έναν εξίσου κεντρικό και ολέθριο ρόλο στη θεωρία και την πρακτική του Τρίτου Ράιχ, δεν είναι κάτι διαφορετικό από τη μετάφραση του όρου Under Man (*υπάνθρωπος*). Ο Ρόξενμπεργκ το αναγνωρίζει όταν εκφράζει το θαυμασμό του για τον Αμερικανό συγγραφέα Λόθροπ Στόνταγ: σ' αυτόν ανήκει η τιμή ότι πρώτος επινόησε τον υπό συζήτηση όρο, ο οποίος εμφανίζεται στον υπότιτλο ενός βιβλίου του (*The Menace of the Under Man* – Η Απειλή του Υπανάθρωπου), που δημοσιεύτηκε στη Νέα Υόρκη το 1922, και τρεις μήνες αργότερα σε γερμανική μετάφραση (*Die Drohung des Untermenschen*). Όσον αφορά τη σημασία του όρου, ο Στόνταγ δείχνει ότι πρόκειται να υποδηλώσει τη μάζα «των άργων και βαρβάρων», «που είναι ουσιαδώς

ανίκανοι για πολιτισμό και εχθροί του αδιόρθωτοι» και με τους οποίους πρέπει κανείς να προχωρήσει σε ριζικό ξεκαθάρισμα λογαριασμών αν θέλει να αποφύγει τον απειλητικό κίνδυνο της κατάρρευσης του πολιτισμού. Το εγκώμιο του συγγραφέα έπλεξαν, πριν ακόμα και από τον Ρόζενμπεργκ, δυο Αμερικανοί πρόεδροι (ο Χάρντιν και ο Χούβερ). Τον Αμερικανό συγγραφέα υποδέχθηκαν κατόπιν με όλες τις τιμές στο Βερολίνο, όπου συνάντησε όχι μόνο τους πιο φημισμένους εκπροσώπους της ναζιστικής ευγονικής, αλλά και τους συμμετέχοντες στις υψηλότερες βαθμίδες της ιεραρχίας του καθεστώτος, συμπεριλαμβανομένου και του Αδόλφου Χίτλερ¹, ο οποίος στο εξής ρίχτηκε με τα μούτρα στην εκστρατεία του αποδεκατισμού και της υποδούλωσης των Untermenschen – *Υπανθρώπων* ή ακόμα και των «ιθαγενών» της ανατολικής Ευρώπης.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες της white supremacy, όπως και στη Γερμανία, όπου ριζώνει όλο και περισσότερο το κίνημα το οποίο στη συνέχεια θα καταλήξει στο ναζισμό, το πρόγραμμα της αποκατάστασης των φυλετικών ιεραρχιών είναι στενά αλληλένδετο με το σχέδιο της ευγονικής. Σε πρώτη φάση σημαίνει την ενθάρρυνση της δημιουργίας βέλτιστων απογόνων έτσι ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος της «φυλετικής αυτοκτονίας» (Rassesebstmord), κίνδυνος που αφορά τους Λευκούς: ο Όσβαλτ Σπένγκλερ κρούει τον κώδωνα του κινδύνου το 1918, αλλά επικαλείται τη διδασκαλία του Θίοντορ Ρούιζβελτ (Spengler 1980, 683). Και πραγματικά, για τον Αμερικανό πολιτικό, η επίκληση του φάσματος της «φυλετικής αυτοκτονίας» (race suicide) ή ακόμη του φυλετικού εξευτελισμού (race humiliation) ισοδυναμεί με την εξάλειψη της «υπογεννητικότητας στις ανώτερες φυλές», ή «μέσα στο πλαίσιο του παλαιού γενεαλογικού δέντρου των αυτόχθονων Αμερικανών»: προφανώς, εδώ δεν γίνεται αναφορά στους «άγριους» ερυθρόδερμους αλλά στους WASP² (cf. Roosevelt 1951, I, 487 σημ. 4, 647, 1113, Roosevelt 1951, II, 1053). Σημαίνει επίσης και τη διάνοιξη ενός αγεφύρωτου χάσματος, ανάμεσα στη ράτσα των σκλάβων και τη ράτσα των ευγενών, ξεκαθαρίζοντας αυτή την τελευταία από τα χειρότερα στοιχεία της και βάζοντάς την να αντιμετωπίσει και να συντρίψει την εξέγερση των σκλάβων, η οποία διαγράφεται στον ορίζοντα σε πλανητικό επίπεδο, παρασυρμένη από το κύμα της επανάστασης των μπολσεβίκων. Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, μια ιστορική έρευνα χωρίς προκαταλήψεις οδηγεί σε εκπληκτικά συμπεράσματα. Erbgesundheitslehre ή Rassenhygiene, μια άλλη λέξη κλειδί της ναζιστικής ιδεολογίας, δεν είναι σε τελευταία ανάλυση τίποτε άλλο από τη μετάφραση στα γερμανικά της λέξης *ευγονική*, του ονόματος της καινούργιας επιστήμης που επινοήθηκε στην Αγγλία κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα από τον Φράνσις Γκάλτον και γνωρίζει – αυτό δεν είναι τυχαίο – τις μεγαλύτερες δόξες της στις Ηνωμένες Πολιτείες: *εκεί, είναι οξύτερο από ποτέ το πρόβλημα της σχέσης ανάμεσα στις «τρεις φυλές» και ανάμεσα στους «αυτόχθονες» από τη μια μεριά και τη διογκούμενη μάζα των φτωχών μεταναστών από την άλλη.*

Πολύ πριν την άνοδο του Χίτλερ στη εξουσία, τις παραμονές του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, στο Μόναχο, βλέπει το φως της δημοσιότητας ένα βιβλίο που από τον τίτλο του ήδη υποδεικνύει τις Ηνωμένες Πολιτείες σαν το μοντέλο της «φυλετικής υγείας». Ο συγγραφέας, υποπρόξενος της Αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας στο Σικάγο, εγκωμιάζει τις Ηνωμένες Πολιτείες για τη «σαφήνεια» και τον «καθαρό πρακτικό λόγο», τον οποίον δείχνουν ότι έχουν, αντιμετωπίζοντας, με την απαιτούμενη ενέργεια, ένα πρόβλημα που είναι τόσο

σημαντικό και που όμως συχνά υποβαθμίζεται: η παραβίαση των νόμων, που απαγορεύουν τις σεξουαλικές σχέσεις και τους γάμους ανάμεσα σε ανθρώπους από διαφορετικές φυλές, μπορεί να επιφέρει μέχρι και δεκαετή κάθειρξη, μπορεί επίσης να καταδικαστούν εκτός από τους πρωταγωνιστές και οι συνένοχοί τους (Hoffmann 1913, IX, 67-8). Δέκα χρόνια αργότερα, το 1923, ένας Γερμανός γιατρός, ο Φριτς Λενζ, κλαψουρίζει ότι, όσον αφορά την «εξυγίανση της φυλής», η Γερμανία έχει καθυστερήσει σε σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες (Lifton 1986, 29). Και μετά την κατάληψη της εξουσίας από τους Ναζί, οι ιδεολόγοι και οι «επιστημονικά» ασχολούμενοι με το θέμα της φυλής εξακολουθούν να επιμένουν: «Και η Γερμανία έχει πολλά να μάθει από τα μέτρα των Βορειοαμερικανών: αυτοί ξέρουν τη δουλειά τους» (Günther 1934, 465).

Τα μέτρα για την ευγονική, τα οποία ανακοινώνονται αμέσως μετά τη *Machtergreifung* στοχεύουν στην απομάκρυνση του κινδύνου του «Volkstod» (Lifton 1986, 30), του «θανάτου του λαού» ή της φυλής. Και οδηγούμαστε εκ νέου στο θέμα της «αυτοκτονίας της φυλής». Για να αποσοβηθεί ο κίνδυνος της αυτοκτονίας της λευκής φυλής, που θα ήταν στη συνέχεια αυτοκτονία του πολιτισμού, δεν πρέπει κανείς να διατάσει μπροστά στα πιο ενεργητικά μέτρα, μπροστά στις λύσεις τις πιο ριζοσπαστικές, σε σχέση με τις κατώτερες φυλές (*inferior races*): εάν κάποια από αυτές (τις φυλές) –τονίζει ο Θιόντορ Ρούζβελτ– επιτίθετο στην «ανώτερη» (*superior*) φυλή, αυτή θα αντιδρούσε με «έναν εξοντωτικό πόλεμο» (*a war of extermination*), καλούμενη «να θανατώσει άντρες, γυναίκες και παιδιά, ακριβώς σαν να επρόκειτο για μια Σταυροφορία» (Roosevelt 1951, II, 377). Ακριβώς με αυτή τη σημασία, ένα βιβλίο που κυκλοφόρησε στη Βοστώνη το 1913 (Frederickson 1987, 258 note) κάνει νύξη για μια αόριστη «ultimate solution» (ύστατη λύση) του προβλήματος των μαύρων. Αντίθετα, οι ναζί θα θεωρητικοποιήσουν και θα επιδιώξουν, πολύ αργότερα, να βάλουν σε εφαρμογή την «ύστατη λύση» (*Endlösung*) του προβλήματος των Εβραίων.

Ο ναζισμός σαν ένα σχέδιο επικράτησης της ανωτερότητας των λευκών σε πλανητικό επίπεδο

Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας τους, οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν υποχρεωμένες να αντιμετωπίζουν άμεσα τα προβλήματα που προέκυπταν από τη συνύπαρξη των διαφορετικών «φυλών» και τη μάζα των μεταναστών, που προέρχονταν από κάθε γωνιά της γης. Από την άλλη πλευρά, το μαινόμενο ρατσιστικό κίνημα που αναπτύσσεται στα τέλη του 19ου αιώνα είναι η απάντηση στη μεγάλη επανάσταση που αντιπροσωπεύει ο πόλεμος Βορείων-Νοτίων και η περίοδος της ριζικής Ανασμηκρότητας. Ενώ οι παλιοί δουλοκτήτες έχουν προς στιγμήν χάσει τα πολιτικά τους δικαιώματα, επειδή ήταν στασιαστές, οι Μαύροι περνούν από το καθεστώς της δουλείας σε πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Δεν είναι σπάνια η περίπτωση που συμμετέχουν σε οργανισμούς εκπροσώπησης, και έτσι γίνονται κατά κάποιον τρόπο αυτοί που νομοθετούν και διοικούν τα παλιά τους αφεντικά.

Ας ριξουμε μια ματιά στις εμπειρίες και στις συγκινησιακές καταστάσεις που κρύβονται πίσω από την αναταραχή που οδήγησε στη συνέχεια στο ναζισμό. Αν, ανάμεσα στον 19ο και τον 20ό αιώνα, η Κου- Κλουξ-Κλαν και οι θεωρητικοί της *white supremacy* προσά-

πτουν στις Ηνωμένες Πολιτείες, που προέκυψαν από την κατάργηση της δουλείας και το κύμα της μαζικής μετανάστευσης, ένα κύμα που έρχεται τώρα από την ανατολή και από χώρες στις παρυφές της Ευρώπης, την κατηγορία του «μπασταρδεμένου πολιτισμού» (MacLean 1994, 133) ή του *cloaca gentium* (Grant 1917, 81), την Αυστρία, στην οποία διαπλάσσειται ο μελλοντικός ηγέτης των ναζί, τη βλέπουν, στο βιβλίο *Mein Kampf*, σαν ένα χαστικό «συνονθύλευμα λαών», σαν μια «Βαβυλωνία λαών» ή σαν ένα «βαβυλωνιακό βασίλειο» που κατασπαράζεται από «φυλετική διαμάχη» (Hitler 1939, 47, 79, 39, 80), μια διαμάχη που φαίνεται πως θα καταλήξει μάλλον σε καταστροφή: η διαδικασία της «υποδούλωσης» και της «εκμηδένισης του γερμανικού στοιχείου» (*Ent-deutschung*) προχωρεί προς την παρακμή της ανώτερης φυλής, η οποία αποίκισε την Ανατολή και έφερε εκεί τον πολιτισμό (Hitler 1939, 82). Η Γερμανία, όπου φτάνει στη συνέχεια ο Χίτλερ, μετά την ήττα τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, γνωρίζει ανατροπές χωρίς προηγούμενο, που μπορούν να συγκριθούν, κατά κάποιον τρόπο, με εκείνες που γνώρισε ο νότος των Ηνωμένων Πολιτειών μετά τον Πόλεμο Βορείων-Νοτίων: πέρα από την απώλεια των αποικιών τους, οι Γερμανοί είναι αναγκασμένοι να υφίστανται την κατοχή των στρατευμάτων που έχουν έγχρωμους στρατιώτες, και ακολουθούν τις νικητρίες δυνάμεις. Τώρα, πάντοτε κρίνοντας βάσει του *Mein Kampf*, και η ίδια η Γερμανία έχει μετατραπεί σε ένα «φυλετικό ανακάτεμα» (Hitler 1939, 439). Η Οκτωβριανή Επανάσταση, στη συνέχεια, οξύνει την αίσθηση του κινδύνου να υπάρξει οριστική παρακμή του πολιτισμού: απευθύνοντας στους λαούς των αποικιών ένα κάλεσμα σε εξέγερση, μοιάζει να επικυρώνει ιδεολογικά τη «φρίκη» της στρατιωτικής κατοχής των μαύρων. Επιπλέον η Οκτωβριανή Επανάσταση ξέσπασε και πήρε την εξουσία σε μια περιοχή η οποία κατοικείται από λαούς που από παράδοση θεωρείται ότι βρίσκονται στο περιθώριο του πολιτισμού. Όπως στο Νότο των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οπαδοί της κατάργησης της δουλείας καταδικάζονται σαν αποστάτες της ίδιας τους της φυλής, σαν *negro-lovers*, με τον ίδιο τρόπο εμφανίζονται στα μάτια του Χίτλερ σαν προδότες της γερμανικής και της δυτικής φυλής πρώτα οι σοσιαλδημοκράτες και στη συνέχεια, για σοβαρότερους λόγους, οι κομμουνιστές. Σε τελευταία ανάλυση, το Τρίτο Ράιχ εμφανίζεται σαν μια προσπάθεια αντίδρασης στην παρακμή και στη φυλετική αυτοκτονία της Δύσης και της ανώτερης φυλής, μια προσπάθεια που προχώρησε σε συνθήκες ολοκληρωτικού πολέμου και διεθνούς εμφυλίου πολέμου, πραγματοποιώντας ένα καθεστώς *white supremacy*, σε παγκόσμια κλίμακα και υπό την γερμανική ηγεμονία.

Αντίσημιτισμός και αντιαμερικανισμός; Σπένγκλερ και Φορντ

Η σύγχρονη εκστρατεία, ενάντια σ' αυτούς που τολμούν να ασκούν κριτική στην πολιτική του προληπτικού πολέμου της Ουάσιγκτον, αρέσκειται στη συσχέτιση του αντιαμερικανισμού με τον αντισημιτισμό. Μένει κανείς εμβρόντητος μπροστά στην απώλεια της ιστορικής μνήμης. Ποιος εξακολουθεί να θυμάται πώς πανηγύριζαν τον «αυθεντικό αμερικανισμό του Χένρι Φορντ» μέσα στην Κου-Κλουξ-Κλαν (στον MacLean 1994, 90); Αντικείμενο του θαυμασμού εδώ είναι ο μεγιστάνας της αυτοκινητοβιομηχανίας, αυτός που επιδίδεται στην καταγγελία της επανάστασης των μπολσεβίκων ότι τάχα ήταν κατά πρώτο λόγο το αποτέλε-

σμα της συνομοσίας των Εβραίων, και ο οποίος ιδρύει γι' αυτό το σκοπό μια επιθεώρηση, ένα περιοδικό με μεγάλο τираάζ, το *Dearborn Independent*: τα άρθρα που δημοσιεύονται σ' αυτό συγκεντρώνονται τον Νοέμβριο του 1920 σε έναν τόμο, με τίτλο *Le Juif International*, ο οποίος γίνεται αμέσως σημείο αναφοράς του διεθνούς αντισημιτισμού, έτσι που να μπορεί να θεωρηθεί σαν το βιβλίο που συνέβαλε όσο κανένα άλλο στη διασημότητα των περιφημων *Protocoles des Sages de Sion*. Μετά από λίγο καιρό, είναι αλήθεια, ο Φορντ εξαναγκάζεται να εγκαταλείψει την εκστρατεία του, το βιβλίο όμως μεταφράστηκε εν τω μεταξύ στη Γερμανία, όπου γνώρισε μεγάλη επιτυχία. Πρωτοκλασάτα στελέχη στην ιεραρχία των ναζί, όπως ο φον Σίραχ ή ακόμα και ο Χίμλερ, θα έλεγε κανείς ότι εμπνεύστηκαν από εκείνον ή ότι αυτόν είχαν σαν σημείο εκκίνησης. Ο δεύτερος, ειδικά, διηγείται ότι κατάλαβε «τον κίνδυνο του ιουδαϊσμού» μόνο μετά το διάβασμα του βιβλίου του Χένρι Φορντ: «για τους εθνικοσοσιαλιστές, ήταν μια αποκάλυψη». Στη συνέχεια διάβασε τα *Protocoles des Sages de Sion*: αυτά τα δυο βιβλία μας έδειξαν το δρόμο που έπρεπε να διανύσουμε για να απελευθερώσουμε την ανθρωπότητα, που υποφέρει από τον πιο μεγάλο εχθρό όλων των εποχών, τον *Juif international*». Είναι ολοφάνερο ότι ο Χίμλερ κάνει χρήση μιας διατύπωσης που θυμίζει τον τίτλο του βιβλίου του Χένρι Φορντ. Θα μπορούσε να πρόκειται για μαρτυρίες, εν μέρει ιδιοτελείς και ενορχηστρωμένες. Είναι όμως γεγονός δεδομένο ότι στις συνομιλίες του Χίτλερ με τον Ντήντριχ Έκαρτ, την προσωπικότητα που είχε τη μεγαλύτερη επιρροή επάνω του, ο αντισημίτης Χένρι Φορντ είναι μεταξύ των συγγραφέων που πιο συχνά και πιο θετικά αναφέρονται. Και εξάλλου, κατά τον Χίμλερ, το βιβλίο του Φορντ, συνδυασμένο με τα *Protocoles*, θα μπορούσε να διαδραματίσει έναν «αποφασιστικό» ρόλο (*ausschlaggebend*) όχι μόνο στη δική του διαμόρφωση, αλλά και σε εκείνη του Φύρερ³.

Και σ' αυτή την περίπτωση είναι προφανής η επιπολαιότητα της σχηματικής αντιπαράθεσης ανάμεσα στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες, λες και τα τραγικά γεγονότα του αντισημιτισμού δεν ενοχοποιούσαν και τους δύο. Το 1933 ο Σπένγκλερ νιώθει την ανάγκη να δώσει αυτή τη διευκρίνιση: ο φόβος των Ιουδαίων, τον οποίο ομολογεί ανοιχτά, δεν πρέπει να συγχέεται με τον «υλιστικό» ρατσισμό, τον προσφιλή στους «αντισημίτες στην Ευρώπη και στην Αμερική» (Spengler 1933, 157). Ο βιολογικός αντισημιτισμός που πνέει ορμητικά πέραν του Ατλαντικού θεωρείται κι αυτός υπερβολικός, ακόμα και από έναν συγγραφέα ο οποίος έχει εμπλακεί σε ένα κατηγορητήριο ενάντια στον πολιτισμό και την ιστορία των Εβραίων σε όλη την πορεία της εξέλιξής τους. Και γι' αυτόν το λόγο, στα μάτια των ναζί, ο Σπένγκλερ φαίνεται δειλός και ανεύθυνος. Ο δικός τους ενθουσιασμός στρέφεται προς άλλη κατεύθυνση: το *Le Juif International* συνεχίζει να εκδίδεται με μεγάλες τιμές στο Τρίτο Ράιχ, με προλόγους που υπογραμμίζουν την αποφασιστικής σημασίας ιστορική αξία του συγγραφέα και Αμερικανού βιομηχάνου (επειδή έριξε φως στο «εβραϊκό ζήτημα») και προβάλλουν την ύπαρξη ενός είδους συνεχούς γραμμής που συνδέει τον Χένρι Φορντ με τον Αδόλφο Χίτλερ! (cf. Losurdo 1991b, 84-85).

Η πολεμική που βρίσκεται σήμερα σε εξέλιξη και που αφορά τον αντιαμερικανισμό και τον αντιευρωπαϊσμό πάσχει από αφέλεια, από απλοϊκότητα: μοιάζει να αγνοεί τις πολιτιστικές ανταλλαγές και τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στην Αμερική και στην Ευρώπη. Στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο, ο Croce δεν δυσκολεύτηκε να επισημάνει την επιρροή που είχε ασκήσει ο Θίοντορ Ρούζβελτ στον Ενρίκο Κοραντίνι, τον εθνικιστή ηγέτη, ο οποίος

στη συνέχεια προσχώρησε στο φασιστικό κόμμα (Croce, 1967, 251). Στις αρχές του 20ού αιώνα ο Αμερικανός πολιτικός είχε ολοκληρώσει ένα θριαμβευτικό ταξίδι στην Ευρώπη, κατά τη διάρκεια του οποίου είχε δεχτεί, στο Βερολίνο, ένα δίπλωμα τιμής ένεκεν, και είχε κατακτήσει πολλούς χειροκροτητές – ο Παρέτο είναι εκείνος που το επισημαίνει αυτή τη φορά (Pareto 1988, 4.241-2 § 1436). Η παρουσίαση σύμφωνα με την οποία οι Ηνωμένες Πολιτείες θα αντιπροσώπευαν ένα είδος ιερού χώρου, προστατευμένου από τις αρρώστιες και από τα δεινά της Ευρώπης, είναι κυρίως ένα προϊόν του ψυχρού πολέμου. Δεν πρέπει να χάνουμε ποτέ από τα μάτια μας τη διακίνηση της σκέψης ανάμεσα στις δύο όχθες του Ατλαντικού: ναι, ο Αμερικανός Στόνταγ επινοεί την έννοια-κλειδί του ναζιστικού ιδεολογικού διαλόγου (*Untermensch, ο υπάνθρωπος*), αλλά το κάνει όταν έχει μόλις γυρίσει από τη Γερμανία, όπου είχε παραμείνει για σπουδές και είχε διαβάσει τη θεωρία του υπερανθρώπου, την προσφιλή στον Νίτσε (Losurdo 2002, 886-7). Από την άλλη πλευρά, η γερμανική αντίδραση, αν και βλέπει με θαυμασμό τον κόσμο της white supremacy, δείχνει εντούτοις απέχθεια και περιφρόνηση για το melting pot. Ο Ρόξενμπεργκ αναφέρει με αγανάκτηση ότι στο Σικάγο ένας «μεγάλος καθεδρικός ναός» των Καθολικών «ανήκει στους νέγρους», και επίσης «ένας μαύρος επίσκοπος τελεί εκεί τη θεία Λειτουργία», πρόκειται για «υπόθαλψη νόθων φαινομένων» (Rosenberg 1937, 471). Με τη σειρά του ο Χίτλερ διατυπώνει την ετυμολογία και καταγγέλλει ότι «εβραϊκό αίμα κυλάει στις φλέβες του Φραγκλίνου Ντελάνο Ρούζβελτ, του οποίου η γυναίκα έχει οπωσδήποτε «νέγρική φυσιολογία» (Hitler 1952-54, II, 182, συζήτηση της 1ης Ιουλίου 1942).

Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Δύση και η Δημοκρατία των Ευγενών

Είναι φανερό τώρα πια ότι η θέση περί σύγκλισης ανάμεσα στον αντιαμερικανισμό της δεξιάς και τον αντιαμερικανισμό της αριστεράς μοιάζει με ιδεολόγημα και μύθο. Στην πραγματικότητα, οι απόψεις που προκαλούν τον ενθουσιασμό στο αντίπαλο στρατόπεδο είναι ακριβώς εκείνες που η παράδοση έθεσε υπό κατηγορία, μια παράδοση που ξεκινάει από τη θεωρία της κατάργησης της δουλείας και φτάνει μέχρι το κομμουνιστικό κίνημα. Αυτό που είναι προσφιλές για τους μεν θεωρείται ντροπή για τους δε και αντιστρόφως. Αλλά και οι μεν και οι δε βρίσκονται μπροστά στο παράδοξο που χαρακτηρίζει την ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών από την ίδρυσή τους και εκφράστηκε τον 18ο αιώνα από τον Άγγλο συγγραφέα Σάμιουελ Τζόνσον: «Πώς να εξηγήσει κανείς το ότι αυτοί που επευφημούν με τον ηχηρότερο τρόπο την ελευθερία είναι εκείνοι που επιδιύονται στο κυνήγι των Μαύρων;» (στον Foner 1998, 32).

Είναι γεγονός: η δημοκρατία μέσα στο πλαίσιο της κοινότητας των λευκών εξελίχθηκε παράλληλα με την υπαγωγή των Μαύρων σε σχέσεις δουλείας και με την εκτόπιση των Ινδιάνων. Στη διάρκεια των τριάντα δύο από τα τριάντα έξι πρώτα χρόνια των Ηνωμένων Πολιτειών δουλοκτήτες κατείχαν την προεδρία και δουλοκτήτες επεξεργάστηκαν τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας και το Σύνταγμα. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τίποτε από τον όρο «αμερικανική ελευθερία» χωρίς τη δουλεία (έπειτα φυλετική διάκριση): ελευθερία και δουλεία αναπτύσσονται μαζί, υποστηρίζοντας η μία την άλλη (Morgan 1975). Εάν το «ειδι-

κό σύνταγμα» (η δουλεία) εξασφαλίζει έναν σιδερένιο έλεγχο των «επικίνδυνων τάξεων», ακόμα και στους χώρους παραγωγής, τα ευμετάβλητα όρια της προοδευτικά αυξανόμενης επέκτασης προς τη Δύση ανακόπτουν την κοινωνική σύγκρουση, μετατρέποντας ένα εν δυνάμει προλεταριάτο σε μια τάξη γαιοκτημόνων, σε βάρος όμως πληθυσμών οι οποίοι καταδικάζονται σε καταπίεση ή διωγμό.

Μετά το βάπτισμα του πολέμου της Ανεξαρτησίας, η αμερικανική δημοκρατία γνωρίζει μεταγενέστερη ανάπτυξη, στη δεκαετία του '30 του 19ου αιώνα, με την προεδρία του Τζάκσον: η κατάργηση, σε μεγάλο μέρος, των διακρίσεων ως προς την απόκτηση εκλογικού δικαιώματος, στο εσωτερικό της κοινότητας των λευκών, βαδίζει χέρι χέρι με μια δυναμική προώθηση του εκτοπισμού των Ινδιάνων και με την ενίσχυση ενός κλίματος έχθρας και βίας απέναντι στους Μαύρους. Μπορεί κανείς να προχωρήσει σε μια ανάλογη θεώρηση αυτού που αποκαλούν η «προοδευτική εποχή», η οποία ξεκινώντας από τα τέλη του 19ου αιώνα, αγκαλιάζει τις τρεις πρώτες πενταετίες του 20ού αιώνα: αυτή η εποχή σίγουρα χαρακτηρίζεται από πολυάριθμες δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις (που εξασφαλίζουν την άμεση εκλογή της Γερουσίας, το απόρρητο της ψήφου, την καθιέρωση των δημοτικών σχολείων, το θεσμό του δημοψηφίσματος κ.λπ.) αλλά καθιερώνει συγχρόνως μια ιδιαίτερα τραγική περίοδο για τους Μαύρους (στόχο του τρόμου των ταξιαρχιών της Κου-Κλουξ-Κλαν) και για τους Ινδιάνους (που τους είχαν αποστερήσει τη γη που τους είχε απομείνει, και τους υπέβαλλαν σε μια ανελέητη διαδικασία νομιμοποίησης, η οποία στόχο είχε να τους στερήσει ακόμα και την πολιτισμική τους ταυτότητα).

Σχετικά με αυτό το παράδοξο, που χαρακτηρίζει την ιστορία της χώρας τους, διακεκριμένοι Αμερικανοί επιστήμονες έχουν μιλήσει για την *Heggenvolk democracy*, δηλαδή για τη δημοκρατία που προορίζεται για τον «κόσμο των ευγενών» – για να χρησιμοποιήσουμε ένα λεξιλόγιο προσφιές στη συνέχεια στον Χίτλερ (Berghe 1967, Frederickson 1987). Η καθαρή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στους Λευκούς, από τη μια μεριά, και τους Μαύρους και τους Ερυθρόδερμους από την άλλη, εννοεί την ανάπτυξη των σχέσεων ισότητας στο εσωτερικό της κοινότητας των Λευκών. Τα μέλη μιας ταξικής και φυλετικής αριστοκρατίας έχουν την τάση να αυτοεγκωμιάζονται ως «ίσοι». Η καθαρή ανισότητα που επιβάλλεται σ' αυτούς που αποκλείονται είναι η άλλη όψη της σχέσης ισότητας που δομείται ανάμεσα σε αυτούς που νέμονται την εξουσία του αποκλεισμού των «κατώτερων».

Πρέπει λοιπόν να αντιπαραθέσουμε την Ευρώπη με τις Ηνωμένες Πολιτείες, με ευνοϊκή κρίση για την πρώτη: Κάτι τέτοιο θα ήταν ένα βιαστικό και λαθεμένο συμπέρασμα. Στην πραγματικότητα η έννοια της *Heggenvolk democracy* μπορεί να φανεί εξίσου χρήσιμη για να εξηγηθεί η ιστορία της Δύσης στο σύνολό της. Ανάμεσα στα τέλη του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ού, η επέκταση της ψηφοφορίας στην Ευρώπη βαδίζει χέρι χέρι με τη διαδικασία του αποικισμού και την επιβολή εργασιακών σχέσεων δουλοπάροικου ή εν μέρει δουλοπάροικου στους υπόδουλους πληθυσμούς. Η διαχείριση του νόμου στις μητροπόλεις διαπλέκεται στενά με τη βία και τον αυταρχισμό της γραφειοκρατίας και της αστυνομίας, και με την κατάσταση πολιορκίας στις αποικίες. Είναι σε τελευταία ανάλυση το ίδιο φαινόμενο που εξακριβώνεται στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών, είναι όμως λιγότερο προφανές στην περίπτωση της Ευρώπης, γιατί οι πληθυσμοί των αποικιών, αντί να κατοικούν στη μητρόπολη, χωρίζονται από αυτήν από τον Ωκεανό.

Αυτοκρατορική αποστολή και χριστιανικός φονταμενταλισμός στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών

Τις πραγματικές διαφορές στην πολιτική και ιδεολογική εξέλιξη ανάμεσα στις δύο όχθες του Ατλαντικού μπορούμε να τις συλλάβουμε σε ένα διαφορετικό επίπεδο. Η Ευρώπη, μετά τη μεγάλη εποχή του Διαφωτισμού, που τη σημάδεψε βαθιά, γνώρισε στα τέλη του 19ου αιώνα μια ακόμη πιο ριζοσπαστική διαδικασία εκκοσμίκευσης: και οι οπαδοί του Μαρξ και οι οπαδοί του Νίτσε, όλοι τους θεωρούν ότι «ο θάνατος του Θεού» είναι στο εξής αναπόφευκτος. Η εικόνα που παρουσιάζουν οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι πολύ διαφορετική. Το 1899, η επιθεώρηση *Christian Oracle* (*Χριστιανική Αποκάλυψη*) εξηγεί ως εξής την απόφασή της να αλλάξει τον τίτλο της σε *Christian Century* (*Χριστιανικός Αιώνας*): «Πιστεύουμε ότι ο επόμενος αιώνας θα είναι μάρτυρας, για τη χριστιανοσύνη, των πιο μεγάλων θριάμβων όλων των εποχών, και θα είναι πολύ πιο αυθεντικά χριστιανικός από όλους τους προηγούμενους» (στον Olasky 1992, 135).

Εκείνη την εποχή βρίσκεται σε εξέλιξη ο πόλεμος εναντίον της Ισπανίας, την οποία οι διανοούμενοι της Ηνωμένης Πολιτείας κατηγορούν ότι στερεί άδικο από την Κούβα το δικαίωμά της για ελευθερία και ανεξαρτησία, σπεύδοντας επιπλέον, σε ένα νησί «τόσο κοντά στα σύνορά μας» και με μέτρα που προσβάλλουν την «έννοια της ηθικής του λαού των Ηνωμένων Πολιτειών» και που αποτελούν δυστυχία» για τον χριστιανικό πολιτισμό (στο Compager 1963, II, 5). Όλη αυτή η κατάσταση, έμμεση υπόμνηση του δόγματος Μονοθεΐας και κάλεσμα σε σταυροφορία στο όνομα και της δημοκρατίας και της ηθικής και της θρησκείας, περιπλέκεται για να αφορίσει, ως το πούμε έτσι, μια χώρα βαθιά καθολική και για να προσδώσει σε μια σύρραξη, που θα μπορούσε να καθαγιάσει το ρόλο της μεγάλης αυτοκρατορικής δύναμης των Ηνωμένων Πολιτειών, το χαρακτήρα ενός πολέμου σε κάθε περίπτωση ιερού.

Αργότερα, ο πρόεδρος ΜακΚίνλεϊ εξηγεί την απόφαση της προσάρτησης των Φιλιππίνων σαν αποτέλεσμα φώτισης από τον «πανίσχυρο Θεό» ο οποίος, κατά τη διάρκεια μιας νύχτας γεμάτης ιδιαίτερη αγωνία, μετά από παρατεταμένες προσευχές του και γονυκλισίες, τον απελευθέρωσε από κάθε αμφιβολία και κάθε αναποφασιστικότητα. Δεν επιτρεπόταν να αφήσει την αιοικία στα χέρια της Ισπανίας ή να την εκχωρήσει «στη Γαλλία ή στη Γερμανία, τους εμπορικούς αντιπάλους μας στην Ανατολή». Κι ούτε ήταν επιτρεπτό να την εμπιστευθεί στους ίδιους τους Φιλιππινέζους, οι οποίοι «ανίκανοι να αυτοδιοικηθούν», θα έφερναν την πατρίδα τους σε κατάσταση «αναρχίας και κακοδιοίκησης», ακόμα χειρότερη από εκείνη που παρήγε η ισπανική κυριαρχία:

Δεν μας απέμενε τίποτε άλλο να κάνουμε παρά να κρατήσουμε τις Φιλιππίνες, να εκπαιδεύσουμε τους Φιλιππινέζους, μορφώνοντάς τους, εκπολιτίζοντάς τους και εκχριστιανίζοντάς τους, με τη βοήθεια του Θεού, και να κάνουμε ό,τι καλύτερο μπορούσαμε γι' αυτούς, σαν να ήταν αδέρφια μας, που και γι' αυτά πέθανε ο Χριστός. Και τότε πια έπεσα στο κρεβάτι κι αποκοιμήθηκα. Και κοιμήθηκα βαθιά (στο Millis 1989, 384).

Σήμερα γνωρίζουμε τις φοικαλεότητες τις οποίες είχε, σαν αποτέλεσμα, η καταστολή του κινήματος ανεξαρτησίας στις Φιλιππίνες: ο ανταρτοπόλεμος που ξέσπασε εξαιτίας της καταστολής αντιμετώπιστηκε με συστηματική καταστροφή των καλλιέργειών και των οικο-

σιτων ζώων, με μαζικό εγκλεισμό του πληθυσμού σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπου θερίστηκαν από την πείνα και τις αρρώστιες και με θανάτωση όλων των ανδρών πάνω από δέκα ετών (McAllister Linn 1989, 27, 23).

Και όμως, παρά τις εκτεταμένες «παράπλευρες καταστροφές», το βήμα της ιδεολογίας του ιμπεριαλιστικού-θρησκευτικού πολέμου γνωρίζει έναν καινούργιο σταθμό θριάμβου με την πρώτη παγκόσμια σύγκρουση. Αμέσως μετά την επέμβαση, σε ένα γράμμα προς τον στρατηγό Χάους, ο Ουίλσον εκφράζεται ως εξής, σε σχέση με τους «συμμάχους» του: «Όταν τελειώσει ο πόλεμος, θα μπορούμε να τους υποβάλλουμε τον δικό μας τρόπο σκέψης, επειδή μεταξύ άλλων, από οικονομική άποψη, θα τους έχουμε στο χέρι» (στον Kissinger 1994, 224). Ανεξάρτητα από αυτό, δεν υπάρχει αμφιβολία για το γεγονός ότι στη συμπεριφορά που υιοθέτησε ο Ουίλσον, και απέναντι στη Λατινική Αμερική και απέναντι στον υπόλοιπο κόσμο, «παρεισέφρευε μια ισχυρή συνιστώσα της Realpolitik (Heckscher 1991, 298). Κι όμως, αυτό δεν τον εμπόδισε να διεξάγει τον πόλεμο σαν να ήταν μια Σταυροφορία, ακόμα και με την κυριολεκτική έννοια του όρου: οι Αμερικανοί στρατιώτες είναι «σταυροφόροι», πρωταγωνιστές μιας «υπερβατικής επιχείρησης» (Wilson 1927, II, 45, 414), ενός «ιερού πολέμου, του πιο ιερού από όλους τους πολέμους», ενός πολέμου που είναι προορισμένος να φέρει στον κόσμο το θρίαμβο της υπόθεσης της ειρήνης, της δημοκρατίας και των χριστιανικών αξιών. Και πάλι συμφέροντα οικονομικά και γεωπολιτικά, ηγεμονικές και αυτοκρατορικές φιλοδοξίες, και ευσυνειδησία ιεραποστολική και δημοκρατική συγχωνεύονται σε μια ενότητα αξεδιάλυτη και ακαταμάχητη

Οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιμετωπίζουν τις μεταγενέστερες συγκρούσεις του 20ού αιώνα με την ίδια ιδεολογική πλατφόρμα. Η περίοδος του ψυχρού πολέμου έχει ιδιαίτερη σημασία. Ένας από τους πρωταγωνιστές της, ο Φόστερ Ντάλες, είναι, σύμφωνα με τον ορισμό του Τσώρτσιλ, «ένας αυστηρός πουριτανός». Καυχείται ότι «στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ κανένας δεν γνωρίζει τη Βίβλο καλύτερα από εμένα». Ο θρησκευτικός ζήλος δεν είναι μια ιδιωτική υπόθεση: «Είμαι πεπεισμένος ότι έχουμε ανάγκη να ενεργούμε εις τρόπον ώστε οι σκέψεις μας και η πολιτική πρακτική μας να αντανακλούν, με τον πιο ακριβή τρόπο, τη θρησκευτική πίστη, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος έλκει την καταγωγή του και τη μοίρα του από το Θεό» (στον Kissinger 1994, 534-5). Μαζί με την πίστη, κι άλλες θεμελιώδεις θεολογικές έννοιες εισβάλλουν στην πολιτική μάχη, σε διεθνές επίπεδο: οι ουδέτερες χώρες που αρνούνται να πάρουν μέρος στη Σταυροφορία ενάντια στη Σοβιετική Ένωση κατηγορούνται ως «αμαρτωλές», ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες, που τίθενται επικεφαλής της Σταυροφορίας, είναι ο κατεξοχήν «ηθικός κόσμος» (στον Freiberger 1992, 42-3). Κυβερνήτης αυτού του λαού, του λαού που ξεχωρίζει από όλους τους άλλους για την ηθικότητά του και την προσέγγισή του στο Θεό, είναι το 1983 ο Ρόναλντ Ρήγκαν. Αυτός, με ένα λεξιλόγιο σαφώς και κραυγαλέα θεολογικό, δίνει την ώθηση στην κορυφαία φάση του ψυχρού πολέμου, που έχει στόχο τον καθαγιασμό της ήττας του άθεου εχθρού: «Υπάρχει αμαρτία και δυστυχία στον κόσμο και είμαστε υποχρεωμένοι από την Αγία Γραφή και από τον Κύριό μας το Χριστό να αντιταχθούμε σ' αυτό με όλες μας τις δυνάμεις» (στον Draper 1994, 33).

Ας έρθουμε, τέλος, στο σήμερα. Στο λόγο του που εγκαινιάζει την πρώτη του Προεδρία, ο Κλίντον δεν έχει λιγότερη θρησκευτική έμπνευση από τους προκατόχους του και από τον διάδοχό του: «Σήμερα γιορτάζουμε το μυστήριο της αμερικανικής αναγέννησης». Έχοντας

υπενθυμίσει τη συμφωνία ανάμεσα στους «προπάτορές μας ιδρυτές» και τον «Παντοδύναμο», ο Κλίντον υπογραμμίζει: «Η αποστολή μας είναι έξω από το χρόνο» (Lott 1994, 366). Προσεγγίζοντας αυτή την παράδοση και στη συνέχεια ριζοσπαστικοποιώντας την, ο Τζωρτζ Μπους οδήγησε την προεκλογική του εκστρατεία διακηρύσσοντας ένα γνήσιο δόγμα: «το Έθνος μας είναι εκλεκτό του Θεού και έχει την ιστορική αποστολή να είναι ένα υπόδειγμα στον κόσμο» (Cohen 2000).

Όπως φαίνεται, στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών, η θρησκεία καλείται να παίξει, σε διεθνές επίπεδο, έναν πολιτικό ρόλο πρώτης τάξης. Έχουμε μπροστά μας μια αμερικανική πολιτική παράδοση που εκφράζεται με ένα λεξιλόγιο σαφώς θεολογικό. Πέρα και από τις διακηρύξεις που εξαπολύουν οι αρχηγοί των Κρατών της Ευρώπης, τα «δόγματα» που εκπέμπουν από καιρό σε καιρό οι πρόεδροι των Ηνωμένων Πολιτειών μας κάνουν να σκεφτόμαστε τις εγκυκλίους και τα δόγματα που διέδιδαν και διακήρυσσαν οι ποντίφικες της Καθολικής Εκκλησίας. Οι λόγοι των προέδρων κατά την ανάληψη των καθηκόντων τους είναι γνήσιες ιερές τελετές. Περιορίζομαι σε δύο παραδείγματα. Το 1953 ο Αϊζενχάουερ, αφού κάλεσε τους ακροατές του να σκύψουν το κεφάλι μπροστά στον «Παντοδύναμο Θεό», απευθυνόμενος κατευθείαν σε εκείνον, εκφράζει αυτή την ευχή: «όλα να εξελιχθούν για το καλό της αγαπημένης μας πατρίδας και για τη δόξα Σου. Αμήν» (Lott 1994, 302). Σ' αυτή την περίπτωση, η ταύτιση του Θεού με την Αμερική βγάζει μάτι και μάλιστα διαγράφεται με έναν ιδιαίτερα προφανή τρόπο. Μισό περίπου αιώνα αργότερα, το τοπίο δεν αλλάζει. Είδαμε πώς αρχίζει ο λόγος του Κλίντον. Ας δούμε τώρα και πώς τελειώνει. Αφού πρώτα αναφέρει την «Αγία Γραφή», ο καινούργιος πρόεδρος τελειώνει έτσι: «Από εδώ ψηλά όπου γιορτάζουμε, ακούμε κάτω στην κοιλάδα ένα κάλεσμα στα όπλα. Ακούσαμε τις τρομπέτες. Κάναμε την αλλαγή φρουράς. Και τώρα, όλοι, καθένας μας με τον τρόπο του και με τη βοήθεια του Θεού, πρέπει να ανταποκριθούμε στο κάλεσμα. Ευχαριστώ, και ο Θεός να σας ευλογεί όλους» (Lott 1994, 369). Και πάλι, οι Ηνωμένες Πολιτείες εξυμνούνται ως η πόλη πάνω στο λόφο, η ευλογημένη πόλη του Θεού. Στο λόγο που απηύθυνε αμέσως μετά την επανεκλογή του, ο Κλίντον εκδηλώνει την ανάγκη να ευχαριστήσει το Θεό που τον έκανε να γεννηθεί Αμερικανός.

Μπροστά σ' αυτή την ιδεολογία και τη θεολογική θεώρηση της αποστολής, η Ευρώπη ένωθε πάντα άβολα. Είναι γνωστή η ειρωνεία του Κλεμανσώ, σχετικά με τα δεκατέσσερα σημεία του Ουίλσον: «ο καλός θεός είχε τη μετριοφροσύνη να περιοριστεί σε δέκα εντολές!» Το 1919, σε μια ιδιωτική επιστολή, ο Τζον Μέυναρντ Κένυς προσδιορίζει τον Ουίλσον σαν «τον μεγαλύτερο απατεώνα της γης» (στο Sidelsky 1989, 444).

Ο Φρόντ εκφράζεται με όρους ίσως ακόμα πιο σκληρούς, σχετικά με την τάση του Αμερικανού πολιτικού να πιστεύει ότι είναι προορισμένος για μια θεϊκή αποστολή: Βρισκόμαστε μπροστά σε μια «ολοκάθαρση έλλειψη ειλικρίνειας, σε μια διφορούμενη συμπεριφορά και σε μια τάση άρνησης της αλήθειας». Από μια άλλη άποψη, ο Γουλιέλμος ο Β' θεωρούσε τον εαυτό του σαν «έναν άνθρωπο ευνοούμενο της Θείας Πρόνοιας» (Freud 1995, 35-6). Εδώ όμως ο Φρόντ κάνει λάθος. Διατρέχει τον κίνδυνο να προσεγγίσει δύο ιδεολογικές παραδόσεις αρκετά διαφορετικές. Είναι αλήθεια ότι ο Γερμανός Αυτοκράτορας δεν διστάζει να εξωραΐσει τις επεκτατικές του φιλοδοξίες με θρησκευτικά κίνητρα: απευθυνόμενος στα στρατεύματα που αναχωρούσαν για την Κίνα, επικαλείται την «ευλογία του Θεού»

σε μια επιχείρηση που αποσκοπούσε στο να καταπνίξει στο αίμα την εξέγερση των Μπόξερ και να υπερασπιστεί τον «χριστιανισμό» (Röhl 2001, 1157). Έχει τάση να θεωρεί τους Γερμανούς σαν «τον λαό τον εκλεκτό του Θεού» (Röhl 1993, 412). Και ο ίδιος ο Χίτλερ δηλώνει ότι νιώθει πως τον καλούν να εκπληρώσει «το έργο του Κυρίου» και ότι θέλει να υπακούσει στη θέληση του «Παντοδύναμου» (Hitler 1939, 70, 439), πολύ περισσότερο που οι Γερμανοί είναι «ο λαός του Θεού» (Rauschnig 1940, 227). Εξάλλου, το απόφθεγμα *Gott mit uns* (ο Θεός μαζί μας) είναι πολύ γνωστό και θλιβερά διάσημο....

Κι όμως, δεν θα πρέπει να υπερεκτιμούμε το βάρος αυτών των δηλώσεων και αυτών των ιδεολογικών θεμάτων. Στη Γερμανία (την πατρίδα του Μαρξ και του Νίτσε) η διαδικασία της εκκοσμίκευσης έχει προχωρήσει αρκετά. Την επίκληση της «ευλογίας του Θεού» από τον Γουλιέλμο τον Β΄ δεν την έχουν πάρει πολύ στα σοβαρά ακόμα και στους κύκλους των σοβινιστών: στα μάτια, τουλάχιστον των πιο συνετών εκπροσώπων τους (Maximilian Harden), μοιάζουν γελοίες τόσο η επιστροφή στις «μέρες των Σταυροφοριών» όσο και η μεγάλη ιδέα της «κατάκτησης του κόσμου του Ευαγγελίου». «Έτσι περιτριγυρίζουν το Θεό οι ονειροπόλοι και οι πανούργοι κερδοσκόποι» (Röhl 2001, 1157). Ναι, πριν ακόμα ανεβεί στο θρόνο, ο μέλλων αυτοκράτωρ εγκωμιάζει τους Γερμανούς σαν «τον λαό τον εκλεκτό του Θεού», η μητέρα του όμως τον κοροϊδεύει: κόρη της βασίλισσας Βικτώριας, νιώθει την ανάγκη να διεκδικήσει τα πρωτεία για την Αγγλία (Röhl 1993, 412).

Αυτό το θέμα βολεύει να το σκεφτούμε αργότερα. Στην Ευρώπη, οι γενεαλογικοί αυτοκρατορικοί μύθοι έχουν ως ένα βαθμό αμοιβαία εξουδετερωθεί. Οι βασιλικές οικογένειες είχαν όλες δημιουργήσει μεταξύ τους δεσμούς συγγένειας εξ αγχιστείας, έτσι που μέσα στο πλαίσιο της καθεμιάς από αυτές έρχονταν αντιμέτωπες ιδέες ιερής αποστολής και γενεαλογικοί αυτοκρατορικοί μύθοι διαφορετικοί και αντικρουόμενοι. Η καταστροφική εμπειρία των δύο παγκόσμιων πολέμων είχε σαν αποτέλεσμα αυτές οι ιδέες και αυτές οι γενεαλογίες να πέσουν, στη συνέχεια, σε ανυποληψία. Από την άλλη πλευρά, παρά την τελική της αποτυχία, η κομμουνιστική αναταραχή, καθοδηγούμενη στο όνομα της πάλης ενάντια στον ιμπεριαλισμό και στο όνομα της αρχής της ισότητας των εθνών, άφησε εντούτοις κάποια ίχνη στην ευρωπαϊκή συνείδηση. Το αποτέλεσμα όλων αυτών είναι καθαρό: στην Ευρώπη, κάθε ιδέα αυτοκρατορικής αποστολής και θείας εκλογής, που ανακινείται από ετούτο ή εκείνο το έθνος, έπαψε να είναι αξιόπιστη. Δεν υπάρχει πια χώρος για την ιμπεριαλιστική-θηρησκευτική ιδεολογία, που παίζει έναν τόσο κεντρικό ρόλο στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Όσον αφορά τώρα ειδικότερα τη Γερμανία, η ιστορία που κινείται από το Δεύτερο στο Τρίτο Ράιχ παρουσιάζει μια διακύμανση ανάμεσα στη νοσταλγία ενός φιλοπόλεμου παγανισμού, επικεντρωμένου γύρω από τον Βόταν, και στην επιδίωξη της μετατροπής του χριστιανισμού σε μια εθνική θρησκεία, η οποία καλείται να νομιμοποιήσει την ιμπεριαλιστική αποστολή του γερμανικού λαού. Αυτή η τελευταία προσπάθεια βρίσκει την πιο ολοκληρωμένη της έκφραση στο κίνημα *Deutsche Christen*, οι «γερμανοί χριστιανοί». Μια προσπάθεια που δεν μπορούσε να έχει καμιά επιτυχία, διότι ήταν πολύ λίγο αξιόπιστη, εξαιτίας της διαδικασίας εκκοσμίκευσης, η οποία εκτός από την κοινωνία στο σύνολό της, είχε περβάλει και την ίδια την προτεσταντική θεολογία, (αναφερόμαστε στον Carl Barth και τον Diedrich Bonhoeffer), η οποία με τη σειρά της ήταν επίσης πολύ λίγο αξιόπιστη, εξαιτίας των παγανιστικών προτιμήσεων των ιθυνόντων του Τρίτου Ράιχ. Την ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών αντί-

θετα την διαπερνάει σε βάθος μια προσπάθεια μετατροπής της ιουδαϊκής-χριστιανικής παράδοσης, στο σύνολό της, σε ένα είδος εθνικής θρησκείας, που καθαγιάζει την *εξαιρετικότητα* του αμερικανικού λαού και την σωτήρια αποστολή που του έχουν εμπιστευθεί. Αυτή όμως η διαπλοκή θρησκείας και πολιτικής δεν είναι συνώνυμη του φονταμενταλισμού; Δεν είναι τυχαίο που ο όρος φονταμενταλισμός εμφανίζεται για πρώτη φορά στα αμερικανικά και προτεσταντικά πλαίσια, σαν θετικός και αλαζονικός αυτοπροσδιορισμός.

Μπορούμε τώρα να καταλάβουμε τα όρια της προσέγγισης του Φρόυντ και του Κένυς: προφανώς, στις αμερικανικές διακυβερνήσεις, που διαδέχονται η μία την άλλη, οι υποκριτές, οι υπολογιστές και οι κυνικοί δεν λείπουν, αλλά αυτός δεν είναι λόγος για να αμφιβάλουμε για την ειλικρίνεια εχτές του Ουίλσον και σήμερα του Μπους του νεότερου. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι έχουμε μπροστά μας μια κοινωνία πολύ λίγο εκκοσμηκευμένη, μέσα στο πλαίσιο της οποίας το 70% των κατοίκων πιστεύει στο διάβολο και όπου περισσότερο από το ένα τρίτο των ενηλίκων ισχυρίζονται ότι ο Θεός τους μιλάει απ' ευθείας (Gray 1998, 126, Schlesinger Jr 1997). Αυτό όμως είναι ένα στοιχείο δύναμης και όχι αδυναμίας. Η ήρεμη βεβαιότητα ότι αντιπροσωπεύουν έναν ιερό και θείο σκοπό διευκολύνει όχι μόνον την ομόφωνη κινητοποίηση σε στιγμές κρίσης αλλά και την αλώθηση ή τον ευτελισμό των πιο μαύρων σελίδων της ιστορίας των Ηνωμένων Πολιτειών. Ναι, στη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, η Ουάσιγκτον οργάνωσε αιματηρά πραξικοπήματα στη Λατινική Αμερική και επέβαλε άγριες στρατιωτικές δικτατορίες, ενώ στην Ινδονησία προκάλεσε τη σφαγή κάποιων εκατοντάδων χιλιάδων κομμουνιστών ή συμπαθούντων. Όσο όμως και αν ήταν απεχθείς αυτές οι λεπτομέρειες, δεν ήταν αρκετές για να βλάψουν την υγεία του σκοπού τον οποίο ενσάρκωνε «η Αυτοκρατορία του Καλού».

Ο Βέμπερ είναι πολύ πιο κοντά στην αλήθεια όταν, κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, καταγγέλλει την αμερικανική «cant» (Weber 1971, 144). Η «cant» δεν είναι το ψέμα, και ούτε, για να μιλήσουμε κυριολεκτικά, η συνειδητή υποκρισία. Είναι υποκρισία που πετυχαίνει να λείει ψέματα στον εαυτό της. Είναι κάτι σαν τη ψευδή συνείδηση για την οποία μιλάει ο Ένγκελς. Και στον Φρόυντ και στον Κένυς, φανερώνονται συγχρόνως η δύναμη και η αδυναμία του Διαφωτισμού. Η Ευρώπη, αν και παρουσιάζει μια ευρεία ανοσία απέναντι στην ιμπεριαλιστική-θρησκευτική ιδεολογία, η οποία μαινεται πέρα από τον Ατλαντικό, φαίνεται εντούτοις ανίκανη να καταλάβει σωστά αιτή τη διαπλοκή ανάμεσα στον ηθικό και θρησκευτικό ζήλο από τη μια μεριά και το ξεκάθαρο και χωρίς προηγούμενο κινήρι της πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής ηγεμονίας σε παγκόσμιο επίπεδο, από την άλλη. Αλλά είναι αυτή η διαπλοκή και ακόμη περισσότερο αυτό το εκρηκτικό μείγμα, είναι αυτός ο ιδιαίτερος φονταμενταλισμός, που συνιστά σήμερα τον κύριο κίνδυνο για την παγκόσμια ειρήνη. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός δεν αναφέρεται μόνο σε ένα έθνος αποφασισμένο, αναφέρεται σε κάτι περισσότερο, σε μια κοινότητα λαών η οποία, όχι χωρίς αιτία, θεωρεί τον εαυτό της στόχο μιας πολιτικής απρόκλητης επίθεσης και στρατιωτικής κατοχής. Ο φονταμενταλισμός των Ηνωμένων Πολιτειών, αντίθετα, παραμορφώνει και μεθάει μια χώρα πολύ αποφασισμένη, η οποία, δυναμωμένη από τον θείο καθαγιασμό της, θεωρεί ανεπαρκή τη διεθνή εν ισχύ τάξη, τους καθαρά ανθρώπινους νόμους. Σ' αυτό το πλαίσιο τοποθετούνται η απονομιμοποίηση του ΟΗΕ, η τοποθέτηση στην πράξη εκτός παιχνιδιού της Συνθήκης της Γενεύης και οι απειλές που απευθύνονται όχι μόνον στους εχθρούς αλλά και στους «συμμάχους» του ΝΑΤΟ.

Από την εκστρατεία ενάντια στην «δραπετομανία» έως την εκστρατεία ενάντια στον αντιαμερικανισμό

Εκτός από το να πολεμήσει το «κακό» και να υπερασπίσει τις χριστιανικές και αμερικανικές αξίες, ο πόλεμος στο Ιράκ, όπως και οι άλλοι πόλεμοι, που διαγράφονται στον ορίζοντα, έχουν αποστολή την εξάπλωση της δημοκρατίας στον κόσμο. Ποια είναι η αξιολοπιστία αυτής της τελευταίας πρόφασης; Ας επιστρέψουμε στον νεαρό Ινδοκινέζο που είδαμε να καταγγέλλει, το 1924, τη φρίκη των λιντσαρισμάτων ενάντια στους Μαύρους. Δέκα χρόνια αργότερα, γυρίζει στη χώρα καταγωγής του για να πάρει το όνομα, που από τότε έγινε διάσημο σε ολόκληρο τον κόσμο, Χο Τσι Μινχ. Τη στιγμή των αποτρόπαιων βομβαρδισμών που εξαπέλυσε η Ουάσιγκτον σκέφτηκε άραγε ο Βιετναμέζος ηγέτης τη φρίκη της βίας ενάντια στους μαύρους που εξαπέλυσαν οι πρωταθλητές της white supremacy; Μ' άλλα λόγια, η χειραφέτηση των Αφροαμερικανών και η κατάκτηση εκ μέρους τους αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων σήμανε στ' αλήθεια μια καμπή, ή οι Ηνωμένες Πολιτείες εξακολουθούν στην ουσία να είναι μια Herrenvolk democracy, ακόμα και αν τους απόκληρους δεν τους ψάχνει κανείς πια στο μητροπολιτικό έδαφος αλλά έξω από αυτό, όπως άλλωστε το έχουμε δει να συμβαίνει επί μακρόν μέσα στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής «δημοκρατίας»;

Μπορούμε να εξετάσουμε το πρόβλημα από μια άλλη προοπτική, ξεκινώντας από μια σκέψη του Καντ: «Τι είναι ένας “απόλυτος” μονάρχης; Είναι εκείνος που, όταν θα διατάξει “πρέπει να γίνει πόλεμος”, ο πόλεμος ακολουθεί». Στόχος του Καντ εδώ δεν είναι οι Πολιτείες του Παλαιού Καθεστώτος, αλλά βέβαια η Αγγλία, η οποία είχε ωστόσο πίσω της έναν αιώνα φιλελεύθερης ανάπτυξης (Kant 1900, 90 σημ.). Από τη σχολιά του μεγάλου φιλοσόφου, ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών θα έπρεπε να θεωρείται διπλά δεσποτικός. Πρώτα πρώτα εξαιτίας της εμφάνισης, τις τελευταίες δεκαετίες, μιας «imperial presidency» η οποία συχνά, όταν καταπιάνεται με στρατιωτικές επιχειρήσεις, θέτει το Κογκρέσο προ τετελεσμένων γεγονότων. Εδώ όμως μας ενδιαφέρει κυρίως η δεύτερη περίπτωση: ο Λευκός Οίκος αποφασίζει δίκην μονάρχη τότε οι αποφάσεις του ΟΗΕ είναι υποχρεωτικές και τότε δεν είναι. Αποφασίζει δίκην μονάρχη ποια είναι τα rogue States⁴, εναντίον των οποίων είναι θεμιτό να επιβάλει εμπάργκο, καταδικάζοντας στην πείνα ολόκληρους λαούς, ή ακόμη αποφασίζει αν είναι θεμιτό ή όχι να εξαπολύσει την κόλαση της φωτιάς, συμπεριλαμβανομένων των βλημάτων απεμπλουτισμένου ουρανίου και των cluster bombs⁵, που και πολύ μετά το τέλος της σύρραξης εξακολουθούν να πλήττουν τον αστικό πληθυσμό. Πάντοτε, δίκην μονάρχη, ο Λευκός Οίκος αποφασίζει τη στρατιωτική κατοχή αυτών των χωρών για όλο το χρονικό διάστημα που του φαίνεται απαραίτητο, καταδικάζοντας σε καταναγκαστικά έργα επ' αόριστον ή φυλακίζοντας τους αργηγούς τους και τους «συνενόχους» τους. Ενάντια σ' αυτούς και στους «τρομοκράτες» είναι εξίσου θεμιτό να καταφεύγει κανείς είτε σε targeted killing⁶ είτε σε οποιοδήποτε άλλο είδος σφαγής, για παράδειγμα στο βομβαρδισμό ενός συνηθισμένου εστιατορίου, όπου πιστεύεται ότι θα μπορούσε να βρίσκεται ο Σαντάμ Χουσεϊν... Είναι φανερό ότι οι νομικές εγγυήσεις δεν ισχύουν για τους «βάρβαρους». Και ακόμη, για να εξετάσουμε καλά το θέμα και όπως το αποκαλύπτει και το *Patriot Act, the rule of law*⁷ δεν εφαρμόζεται ούτε για εκείνους οι οποίοι, αν και δεν είναι «βάρβαροι» με τη στενή έννοια του όρου, είναι εντούτοις ύποπτοι ότι παίζουν το παιχνίδι των «βαρβάρων».

Είναι ενδιαφέρον να εξετάσουμε την ιστορία που κρύβεται πίσω από την έκφραση «Κράτη παρίες». Πολύ παλιά, στη Βιρτζίνια, τον 17ο και τον 18ο αιώνα, αυτούς που ζούσαν σε καθεστώς ημιδουλείας, αυτούς που ήταν πρόσκαιρα σκλάβοι και με λευκό δέρμα, όταν τους συλλαμβάνανε μετά από απόδραση, τους σημάδευαν με πυρωμένο σίδερο με το γράμμα R στο κορμί τους (αρχικό του «Rogue»⁸): όντας έτσι αναγνωρίσιμοι, δεν είχαν πια διέξοδο διαφυγής. Αργότερα το πρόβλημα της αναγνώρισης της ταυτότητας λύθηκε οριστικά με την αντικατάσταση των λευκών «ημισκλάβων» από μαύρους δούλους: το χρώμα του δέρματος έκανε περιττό το σημάδεμα με τη φωτιά, έτσι ο Μαύρος ήταν συνώνυμος του «παρία». Σήμερα «παρίες» χαρακτηρίζονται Κράτη ολόκληρα ή και καθεστώτα. Η *Herrenvolk democracy* (η δημοκρατία των ευγενών) ποτέ δεν πεθαίνει...

Αλλά αυτή είναι μια παλιά ιστορία. Αντίθετα η συνεχώς αυξανόμενη μισαλλοδοξία που επιδεικνύει η Ουάσιγκτον προς τους «συμμάχους» της είναι καινούργια. Και οι «σύμμαχοι» της καλούνται να σκύψουν, χωρίς πολλές υπεκφυγές, μπροστά στη θέληση του έθνους, του εκλεκτού του Θεού. Καταλαβαίνει κανείς πολύ καλά τις περιπλοκές και τις αρνητικές αντιδράσεις που προκαλεί ο αέρας του πλανητάρχη, που παίρνει ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, που δεν νιώθει ούτε δεσμευμένος ούτε περιορισμένος από κανέναν διεθνή οργανισμό. Και να που οι ιδεολόγοι του πολέμου διαμαρτύρονται για το σκάνδαλο, για την εξάπλωση αυτής της τρομερής αρρώστιας, του αντιαμερικανισμού. Αν και μοναδική η αντίδραση αυτή, δεν είναι απαλλαγμένη όμως από ιστορικές συσχετίσεις. Στα μέσα του 19ου αιώνα, στο Νότο των Ηνωμένων Πολιτειών, το καθεστώς της δουλείας είναι ζωντανό και μάλιστα ζει και βασιλεύει. Και όμως αρχίζουν να αιωρούνται ήδη οι πρώτες αμφιβολίες και οι πρώτες ανησυχίες: ο αριθμός των σκλάβων που δραπετεύουν αυξάνει. Το φαινόμενο αυτό όχι μόνο ανησυχεί αλλά και εκπλήσσει τους ιδεολόγους της δουλείας και της *white supremacy*: πώς είναι δυνατόν «φυσιολογικά» άτομα να ξεφύγουν από μία τόσο καλά τακτοποιημένη κοινωνία, και από την ιεραρχία της φύσης; Χωρίς αμφιβολία θα πρόκειται για κάποια αρρώστια, για κάποια φυσική διαταραχή. Αλλά γιατί ακριβώς πρόκειται; Το 1851 ο Σάμιουελ Κάρτραϊτ, χειρουργός και ψυχολόγος της Λουιζιάνα, πιστεύει τελικά ότι μπορεί να βρει μια εξήγηση, την οποία ανακοινώνει στους αναγνώστες του από τις στήλες μιας επιστημονικής επιθεώρησης, γνωστής με τον τίτλο *New Orleans Medical and Surgical Journal*. Ξεκινώντας από το γεγονός ότι, στην αρχαία Ελλάδα, ονόμαζαν δραπέτη τον σκλάβο που το έσκαγε, ο επιστήμονας βγάζει θριαμβευτικά το συμπέρασμα ότι η φυσική διαταραχή, η αρρώστια, που ωθεί τους σκλάβους να δραπετεύουν είναι ακριβώς η «μανία απόδρασης», η δραπετομανία (στον Eakin 2000). Η εκστρατεία που γίνεται στην εποχή μας ενάντια στον αντιαμερικανισμό έχει πολλά κοινά σημεία με την εκστρατεία που εξαπέλυσαν, πριν από ενάμιση και πλέον αιώνα, ενάντια στη «δραπετομανία»!

μετάφραση από τα Γαλλικά: Θεοπίστη Πάντου

Σημειώσεις

1. Σχετικά με την ευγονική μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Γερμανίας cf. Kohl, 1994, 61, η διθυραμβική κριτική του προέδρου Χάρντιν αναφέρεται στην αρχή της γαλλικής μετάφρασης του Στόνταρ 1925 (*Το ανερχόμενο κύμα των έγχρομων ανθρώπων ενάντια στην παγκόσμια ανωτερότητα των Λευκών*, γαλλική μετάφραση από τα αγγλικά από τον Άμπελ Ντουσιζιέ, Παρίσι, εκδόσεις Παγιό).
2. White-Anglo-saxon-Protestants [Λευκοί Αγγλοσάξονες Διαμαρτυρόμενοι - σ.τ.μ.]
3. Βλέπε τις μαρτυρίες του Φήλιξ Κέρστεν, του Φινλανδού μασέρ του Χίμλερ, στο σύγγραφο Εβραϊκό Κέντρο Τεκμηρίωσης του Παρισιού (το βιβλίο του Χένρι Φορντ, 22 Δεκεμβρίου, 1940, n. CCX-31, σ' αυτό το σημείο, cf. Poliakov, 1977, σ. 278, και Losurdo 1991b, σσ. 83-85).
4. Τα Κράτη (ή καθεστώτα) παρίες.
5. Βόμβες διασποράς.
6. Σφαγή επιλεγμένου στόχου.
7. Το Κράτος δικαίου.
8. Αλήτης, παρίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- (van den) Berghe Pierre L., 1967, *Race and Racism. A Comparative Perspective*, Wiley, New York-London-Sidney.
- Cohen Richard, 2000, «No, Mr Lieberman, America Isn't Really God's Country», *International Herald Tribune*, 8 Σεπτεμβρίου, σ. 7 (στο άρθρο γίνεται κατά λάθος λόγος για τον Λίμπερμαν, αλλά την επομένη, στη σ. 6 της ίδιας εφημερίδας, δημοσιεύθηκε μια διόρθωση).
- Commager Henry S. (επιμ.), 1963, *Documents of American History* (7η έκδ.), Appletton-Century-Crofts, New York.
- Croce Benedetto, 1967, *Storia d'Italia dal 1871 al 1915* (1927), Laterza, Bari.
- Draper Theodore, 1994, «Mission Impossible» (recension de Tony Smith, *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy in the Twentieth Century*, Princeton University Press, 1994), στο *The New York Review of Books*, 6 Οκτωβρίου.
- Eakin Emily, 2000, «Is Racism abnormal? A Psychiatrist Sees It as a Mental Disorder », *International Herald Tribune*, 17 Ιαν. σ. 3.
- Figes Orlando, 2003, «The Greatest Relief Mission of All », *The New York Review of Books*, 13 Μαρτίου, σ. 22-4.
- Foner Eric, 1998, *The History of American Freedom*, Picador, London.
- Frederickson George M., 1987, *The Black Image in the White Mind. The Debate on Afro-American Character and Destiny 1817-1914* (1971), Wesleyan University Press, Hanover NH-Etats-Unis.
- Freiberger Steven Z., 1992, *Dawn over Suez. The Rise of American Power in the Middle East, 1953-1957*, Ivan R. Dee, Chicago.
- Freud Sigmund, 1995, *Einleitung zu «Thomas Woodrow Wilson». Eine psychologische Studie* (1930, δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1971, ιταλ. μτφρ. Renata Colomi, *Introduzione allo studio psicologico su Thomas Woodrow Wilson*, στο *Opere*, Cesare Luigi Musatti (επιμ.), τόμος XI, Bollati Boringhieri, Torino, επανέκδοση).
- Grant Madison, 1917, *The Passing of the Great Race or the Racial Basis of European History*, Belle and Sons, London.
- Gray John, 1998, *False Dawn. The Delusion of Global Capitalism*, Granta Books, London.
- Günther Hans S. R., 1934, *Rassenkunde des deutschen Volkes* (1922), Lehmanns, München, 16η επανέκδοση.
- Heckscher August, 1991, *Woodrow Wilson. A Biography*. Scribner's Sons, New York-Toronto.
- Hitler Adolf, 1939, *Mein Kampf* (1925-27), Zentralverlag der NSDAP, München.
- 1952-54, *Libres Propos sur la Guerre et la Paix* (συνομιλίες του Χίτλερ, που συνέλεξε ο Martin Bormann), εκδόσεις François Genoud, Flammarion, Paris.
- Géza von Hoffmann, 1913, *Die Rassenhygiene in den Vereinigten Staaten von Nordamerika*, Lehmanns, München.
- Kant Immanuel, 1900, *Gesammelte Schriften*, Ακαδημία Επιστημών, Berlin-Leipzig, 1900ss., τόμος VII.
- Kühl Stefan, 1994, *The Nazi Connection. Eugenics, American Nazism and German National Socialism*, Oxford University Press, New York-Oxford.

- McAllister Linn Brian, 1989, *The U.S. Army and Counterinsurgency in the Philippine War, 1899-1902*, Πανεπιστήμιο της Νότιας Καρολίνας Chapel-Hill-London.
- MacLean Nancy, 1994, *Behind the Mask of Chivalry. The making of the Second Ku Klux Klan*, Oxford University Press, New York-Oxford.
- Lifton Robert Jay, 1988, *The Nazi Doctors. Medical Killing and the Psychology of Genocide* (1986), γερμ. μτφρ. An-negrete Lösch, *Ärzte im Dritten Reich*, Klett-Cotta, Stuttgart.
- Losurdo Domenico, 1991a, *La comunità, la morte, l'Occidente. Heidegger e l'«ideologia della guerra»*, Bollati Boringhieri, Torino. 1998, γαλλ. μτφρ. J. M. Buée, *Heidegger et l'idéologie de la guerre*, PUF, Actuel Marx Confrontation.
- 1991b, «Marx et l'histoire du totalitarisme», στο Jacques Bidet et Jacques Texier (επιμ.), *Fin du communisme ? Actualité du marxisme ?*, PUF, Paris.
- 1993, *Democrazia o bonapartismo. Trionfo e decadenza del suffragio universale*, Bollati Boringhieri, Torino.
- 2003, γαλλ. μτφρ. J. M. Goux, *Démocratie ou bonapartisme. Triomphe et décadence du suffrage universel*, Le Temps des Cerises, Paris.
- 1996, *Il revisionismo storico. Problemi e miti*, Laterza, Roma-Bari.
- 1997, *Antonio Gramsci dal liberalismo al «comunismo critico»*, Gamberetti, Roma.
- 2002, *Nietzsche, il ribelle aristocratico. Biografia intellettuale e bilancio critico*, Bollati Boringhieri, Torino.
- Newton Lott David (επιμ.), 1994, *The Presidents Speak. The Inaugural Adresses of the American Presidents, from Washington to Clinton*, Henry Holt and Company, New York.
- Marx Karl - Engels Friedrich, 1955, *Werke*, Dietz, Berlin, 1955 sq.
- Millis Walter, 1989, *The Martial Spirit* (1931), Elephant Paperbacks, Chicago.
- Morgan Edmund S., 1975, *American Slavery, American Freedom, The Ordeal of Colonial Virginia*, Norton & Company, New York-London.
- Noer Thomas J., 1978, *Briton, Boer and Yankee. The United States and South Africa 1870-1914*, The Kent State University Press.
- Olasky Marvin, 1992, *The Tragedy of American Compassion*, Regnery Gateway, Washington.
- Pareto Vilfredo, 1988, *Trattato di sociologia generale* (1916), αριτυκή έκδοση του Giovanni Busino, UTET, Torino.
- Poliakov Léon, 1977, *L'histoire de l'antisémitisme*, τόμ. 4, *L'Europe suicidaire*, Paris, Calmann-Lévy.
- Rochester Stuart I., 1977, *American Liberal Disillusionment in the Wake of World War I*, Pennsylvania State University Press, Park-London.
- Röhl John C. G., 1993, *Wilhelm II. Die Jugend des Kaisers 1859-1888*, Beck, München.
- 2001, *Wilhelm II. Der Aufbau der Persönlichen Monarchie, 1888-1900*, Beck, München.
- Rauschnig Hermann, 1940, *Gespräche mit Hitler* (1939), Europa Verlag, New York, 2η έκδοση.
- Roosevelt Theodore, 1951, *The Letters*, Elting E. Morison, John M. Blum, John J. Buckley (επιμ.), Harvard University Press, Cambridge (Mass.), 1951 sq.
- Rosenberg Alfred, 1937, *Der Mythos des 20. Jahrhunderts* (1930), Hoheneichen, München.
- Ruge Wolfgang και Schumann Wolfgang (επιμ.), 1977, *Dokumente zur deutschen Geschichte. 1939-1942* Rödelberg, Frankfurt a. M.
- Schlesinger Arthur Jr, 1997, «Has democracy a future?», στο *Foreign Affairs*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1997, σελ. 2-12.
- Skidelsky Robert, 1989, *John Maynard Keynes. I. Hopes Betrayed 1883-1920* (1981, 1986, 2η έκδ.).
- Spengler Oswald, 1933, *Jahre der Entscheidung*, Beck, München.
- 1980, *Der Untergang des Abendlandes* (1918-23), Beck, München.
- Stoddard Lothrop, 1925, *The Revolt against Civilisation. The Menace of the Under Man* (1922), γερμ. έκδ. Wilhelm Heise, *Der Kulturumsturz. Die Drohung des Untermenschen*, Lehmanns, München.
- 1984, *The Revolt against Civilisation. The Menace of the Under Man* (1922), επανέκδοση Scribner, New York.
- Wade Wyn Craig, 1997, *The Fiery Cross. The Ku Klux Klan in America*, Oxford University Press, New York-Oxford.
- Weber Max, 1971, *Zwischen zwei Gesetzen* (1916), στο J. Winckelmann (επιμ.), *Gesammelte politische Schriften*, 3η έκδοση, Mohr (Siebeck) Tübingen.
- Wilson Woodrow, 1927, *War and Peace. Presidential Messages, Adresses and Public Papers* (1917-1924), R. S. Baker και W. E. Wood (επιμ.), Harper & Brothers, New York-London.